

ALACAKLI TESELSÜLÜ VE BUNA İLİŞKİN BAZI DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Abdülkadir Arpacı
Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

I. KAVRAM

Bir borç ilişkisinde borçlunun karşısında birden fazla alacaklı mevcut olup da, bunlardan herbiri alacağın tamamını isteyebiliyorsa ve borçlu dahî bu alacaklılardan birine ifada bulunmakla bütün alacaklılara karşı da borçtan kurtuluyorsa, alacaklılar arasında teselsülden veya müteselsil alacaklılardan bahsedilir¹. Teselsülün bu türüne, “aktif teselsül” dahi denilmektedir²⁻³. Bu hukukî görünüm, “müteselsil alacak”, “alacaklı teselsülü” veya “müteselsil alacaklılık” gibi terimlerle de anlatılabilir.

1 Bkz., von Tuhr (C. Edege), Borçlar Hukukunun Umumî Kısmı, Cilt 1-2, Ankara 1983, s.814; E. Bucher, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktrecht, 2. Auflage, Zürich 1988, s.499; Guhl/Merz/Kummer, Das schweizerische Obligationenrecht, Zürich 1980, s.27.

2-3 Bkz., E. Özsunay, Borçlar Hukuku Dersleri, I, İstanbul 1976, s.155. Ayrıca H. Becker, Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Band VI, Obligationenrecht, I. Abteilung, Bern 1941, Art. 150, N.1.

Alacaklılar arasındaki teselsül kurumu, BK.148 hükmü ile düzenlenmiştir.

Önemle belirtmek gerekir ki, borçlunun karşısında birden fazla alacaklının bulunduğu her durumdan, mutlaka alacaklı teselsülünün varlığı sonucu çıkarılamaz. Şâyet, alacaklılardan herbiri, borcun ancak bir kısmının ifasını talep edebiliyorsa, teselsülden değil, fakat kısmî alacaklılıktan bahsedilir⁴. Öte yandan, borcun ifası ancak alacaklıların tamamı tarafından istenebiliyorsa ve borçlu da alacaklıların hepsine birlikte ifade bulunmak zorunda ise, gene alacaklı teselsülü yoktur. Bu halde, elbirliği halinde alacaklılık veya kollektif alacaklılık söz konusudur⁵. Meselâ, BK.534 gereğince adî şirket alacakları, MK.640 uyarınca terekedeki alacaklar bu konuda verilebilecek örneklerdendir⁶. Eğer, borçlunun edimi bölünemez nitelikte ise, birden fazla alacaklıdan herbiri ifayı isteyebildiği halde, ortada alacaklı teselsülü gene yoktur. Zira, bu durumda, borçlunun alacaklılardan birine ifade bulunması yeterli olmayıp, onun, alacaklıların hepsine birden ifade bulunma zorunluluğu mevcuttur (BK.69/c.2) ⁷.

Alacaklılar arasındaki teselsülün hukukî niteliği de, burada kısaca ele alınmalıdır. Bu konunun ayrıntılarına girmeden hemen söyleyebiliriz ki, müteselsil alacaklılık ilişkisinde alacaklı sayısı kadar borcun mevcut olduğu genellikle kabul edilmektedir⁸⁻⁹. Esasen, bu husus üzerinde, müteselsil borç ilişkisinde olduğu kadar durulmamaktadır. Bu görünümü, konunun sadece teorik önem taşımaya bağlamak da uygun olmaz. Zira, müteselsil borç bakımından da, konunun bugün pratik öneme sahip olmadığı görülmektedir. Ama, buna rağmen, müteselsil borcun hukukî niteliği daha geniş biçimde ele alınmaktadır. Öyle sanıyoruz ki, söz konusu görünüm, müteselsil alacakların, müteselsil borçlara nisbetle, pratik hayatta daha az önem taşımaya ile izah edilebilir. Gerçekten, bir yandan alacağın temliki, diğer yandan da vekâlet kurumları sâyesinde, müteselsil alacaklı-

4 Oğuzman/Öz, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, İkinci bası, İstanbul 1998, s.837

5 Bkz., Bucher, s.501; Oğuzman/Öz, s.837

6 Bu hususta ve diğer örnekler için bkz., Oğuzman/Öz, s.837.

7 Bkz., von Tuhr (Edege), s.820-821; Oğuzman/Öz, s.837. Belirtelim ki, bu durumda alacaklılar arasında teselsül bulunduğu görüşünde olanlar da vardır (bu görüşte, Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, Tekinay Borçlar Hukuku, İstanbul 1993, s.327).

8-9 Bkz., meselâ von Tuhr (Edege), s.815; Bucher, s.500; Oğuzman/Öz, s.838; F. N. Feyzioğlu, Boçlar Hukuku, Genel Hükümler, Cilt II, İstanbul 1977, s.342.

lık kurumundan beklenen faydalar, önemli ölçüde sağlanabilmektedir¹⁰.

Müteselsil alacaklıların farklı hükümlere tâbi tutulabilmeleri, müteselsil alacak ilişkisinde alacaklı sayısı kadar borç (veya alacak) bulunması ile açıklanmaktadır. Meselâ, alacaklılardan biri, borçluyu ibra veya alacağını temlik edebilir, borçluya ödeme süresi tanıyabilir ya da mevcut vadeyi uzatabilir. Ancak, önemle belirtilmelidir ki, bu ve benzeri işlemler, yalnız işlemin tarafı olan alacaklıyı etkiler¹¹. Çünkü, burada da, müteselsil borç ilişkisinde olduğu gibi, “diğerlerinin durumunu ağırlaştırılmama” kuralı yürür¹². Bu bakımdan, BK.144 hükmünden kıyasen yararlanma mümkündür¹³.

Müteselsil alacaklılık ilişkisinde birden fazla alacak olduğu, bir alacaklının alacağının diğerinden farklı hükümlere tâbi olmasında da görülür. Meselâ, alacaklılar bakımından muacceliyet tarihi farklı olabilir ya da bir alacaklının alacağı şarta bağlanmış olduğu halde diğerininki şarta bağlanmamış bulunabilir¹⁴.

Şunu da belirtelim ki, müteselsil alacaklar, ilişkinin özelliği gereği, birbirinden tamamen bağımsız da sayılamazlar. Bunların bir birlik içinde buldukları, yekdiğeri ile irtibatlı oldukları şüphesizdir¹⁵⁻¹⁶⁻¹⁷. Gerçekten, borçlunun alacaklılardan birine ifada bulunması halinde borcun alacaklıların hepsi için sona ermesi (BK.148/II), başka türlü izah edilemez. Şu halde, müteselsil alacak ilişkisi de, müteselsil borç ilişkisi gibi, çeşidi kendine özgü (sui generis, nev’i şahsına münhasır) bir ilişkidir.

II. DOĞUMU

Alacaklılar arasında teselsül dahî ya hukukî işlemde, ya da kanundan doğmaktadır (BK.148/I) . Aynı durumun, müteselsil borcun doğumu bakımından da söz konusu olduğunu biliyoruz. Şimdi, bu iki kaynağı ayrı ayrı ele alalım.

10 Bkz., Feyzioğlu, s.338

11 Bkz., Bucher, s.500; Feyzioğlu, s.342

12 Bkz., Bucher, s.500 ve orada dpn.74.

13 Ayrıca bkz., Gauch/Schlupe, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Band II, 5. Auflage, Zürich 1991, s.313, N.3777.

14 Bkz., Oğuzman/Öz, s.838.

15-16-17 Bkz., Bucher, s.500.

1) Hukukî İşlem Yolu İle

Burada ilkönce anılması gerekli yol, borçlu ile alacaklıların müteselsil alacaklılık yönünde sözleşme yapmalarıdır. Bu sözleşmede, borçlu ile alacaklılar, şu husus üzerinde anlaşmış olmalıdırlar: Alacaklılardan herbiri, borçludan, borcun tamamının ifasını tek başına isteyebilecek ve böyle bir ifa gerçekleşince, borç diğer alacaklılar bakımından da sona erecektir.

Bazıları ise, borçlu ile alacaklılar arasında yapılacak sözleşmede, alacaklılardan herbirinin borçludan borcun ifasını tek başına isteyebileceğinin hükme bağlanmasını, alacaklı teselsülü için yeterli görmüşlerdir¹⁸. Bu düşünce tarzının kurumun mahiyetine uymadığı görüşündeyiz. Kanuna göre, borçlunun müteselsil alacaklılardan birine ifada bulunması onu diğer alacaklılar karşısında da borçtan kurtaracağına göre (BK.148/II), bu nokta müteselsil alacaklılık bakımından bir unsurdur. Başka bir deyişle, borçlu karşısında birden fazla alacaklının bulunduğu ve bu alacaklılardan herbirinin borcun tamamının ifasını borçludan isteyebilecekleri durumlarda, borcun alacaklılardan birine ifası, borcu, bütün alacaklılar için de ortadan kaldırıyor, alacaklı teselsülü vardır. Bu son hâl mevcut değilse, alacaklı teselsülünden söz etmeye BK.148/II karşısında imkân yoktur. Bunun içindir ki, BK.69'da ifadesini bulan taksimi kabil olmayan borcun alacaklıları arasında teselsülün bulunmadığına, yukarıda işaret olunmuştur¹⁹⁻²⁰⁻²¹.

Alacaklılar arasında teselsülün varlığı için mutlaka "teselsül" kelimesinin kullanılmış olması gerekmez. Tıpkı müteselsil borçlulukta olduğu gibi, burada da yorum yolu ile teselsülün varlığı sonucuna gidilebilir. Ancak, müteselsil alacaklılık yönünde sözleşmede temel mevcut değilse, yani hareket noktası sözleşmenin içeriğinde yoksa, artık kısmî alacaklılığın varlığı kabul edilmek gerekecektir. Bu husustaki ispat yükü, teselsülün varlığını iddia edenin üzerindedir. Acaba, kısmî alacaklılığın varlığı sonucuna gidilirse ve alacak paylarının miktarı da şüpheli ise, nasıl bir çözüme varılmalıdır? Kanaatimizce, burada da, müteselsil borçluluğun varlığının kabul edilemediği durumlarda, yani kısmî borçlulukta, şüphe halinde herbir borçlunun hangi oranda borçlu olduğu sonucuna varılacaksa, aynı düşünce bu bakımdan da geçerli olmalıdır. O halde, kısmî alacak hakkı sa-

18 Bkz., Keller/Schöbi, Das schweizerische Schuldrecht, Basel und Frankfurt am Main 1984, s.32; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop., s.327.

19-20-21 Bkz., yukarıda (7) no.lu dipnotunda gösterilen yerler.

hipleri, şüphe halinde, alacak miktarı bakımından eşit durumda bulunacaklardır.

Belirtmeliyiz ki, alacaklı teselsülünün doğumu için, buna ilişkin hükümün başlı başına bir sözleşmenin konusunu teşkil etmesi ile bunun herhangi bir işlemin hükümlerinden biri olması arasında fark yoktur. Açıktır ki, birinci halde, borcu (alacağı) doğuran kaynağa atıf yapılacaktır.

Hukukî işlemle alacaklı teselsülünün doğumuna, pratik hayatta, meselâ, bir bankada açtırılan müşterek hesaplar, verilmesi gereken örneklerden biridir²². Bu durumda, banka ile hesap açtıranlar arasında müteselsil alacaklılığa ilişkin olarak yapılan sözleşme, alacaklı teselsülünü doğuracaktır.

Mevcut alacağa sonradan katılarak müteselsil alacaklı olmak da mümkündür. Ancak, bunun için, ilişkiye yeni giren alacaklının, borçludan başka, mevcut alacaklı (ilk alacaklı) ile de bu yolda anlaşmış olması gerekir. Zira, müteselsil alacaklı haline gelmek, önceki alacaklının durumunu, açıktır ki, olumsuz yönde etkileyecektir²³.

Acaba, alacaklı teselsülünün doğumu için mutlaka alacaklılar ile borçlu arasında buna dair bir sözleşme mi yapılmalıdır? Bir diğer deyişle, tek taraflı hukukî işlemler de bu teselsülün kaynağını teşkil edebilecek midir? Bu sorunun cevabı olumludur. Meselâ, bir vasiyetnamede, birden fazla vasiyet alacaklısı, vasiyet edilen miktarı talep bakımından müteselsil alacaklı kılınabilir²⁴. Kanundaki ifade tarzı, bu sonuca varmaya elverişlidir. Gerçekten, BK.148/I hükmünde, alacaklı teselsülünün doğumu için alacaklılar ile borçlu arasında mutlaka bir “akıt, sözleşme” yapılması aranmış değildir. Esasen, bu konuda sadece “sözleşme”yi aramanın izahı da yoktur.

2) Kanun Hükümü İle

Bazı hallerde, müteselsil alacaklılığın kanundan doğduğu da görülmektedir. Meselâ, mükellefiyetli bağışlamada (BK.240), şâyet mükellefiyet kamu yararına konulmuşsa (BK.241/II), mükellefiyetin yerine getirilmesini hem ilgili kamu makamı (BK.241/II), hem de bağışlayan kişinin

22 Bkz., Bucher, s.499, dpn.71; Keller/Schöbi, s.32.

23 Bkz., von Tuhr (Edege), s.815, dpn.2.

24 Oğuzman/Öz, s.839.

mirasçuları isteyebileceklerdir²⁵. Her ne kadar BK.241/II hükmü kamu yararına konulmuş mükellefiyetin icrasının “bağışlayanın vefatından sonra ait olduğu mercie intikal” edeceğini söylemek suretiyle mirasçuları bu bakımdan safdışı etmiş gibi bir görüntü veriyorsa da (gerçekten bu hüküm bir önceki hüküm olan BK.241/I ile birlikte ele aldığımızda anılan görüntü ortaya çıkıyor), bu görüntüye kapılmak, miras hukukundaki külli halefiyet prensibi (MK.599) ile bağdaşmaz. Nitekim, verilen örnekte, mükellefiyetin icrasının hem ilgili kamu makamı hem de bağışlayanın mirasçuları tarafından istenebileceği, konuya salt bağışlama ilişkisi açısından bakan yazarlarca da kabul edilmektedir²⁶. Başka bir deyişle, vardığımız bu sonuç bakımından tereddüte yer yoktur.

Ne var ki, konuya daha yakından bakınca, burada, tam anlamıyla (kâmil mânâda) alacaklı teselsülünden bahsetmenin yerine, alacaklı teselsülüne benzer bir durumun varlığını söylemenin daha doğru olduğunu görüyoruz. Kamu yararına konulmuş olan mükellefiyetin icrası bağışlayan ve onun ölümünden sonra mirasçı tarafından istense de, bu istem, ilgili kamu mercii yararına yönelecektir. Başka bir deyişle, bağışlayan veya onun mirasçısına yapılacak ifa, mükellefiyetli bağışlamayı kabul eden kimseyi mükellefiyetin icrası bakımından kurtaramayacaktır. Kamu yararına konulan mükellefiyetin niteliğinden çıkan sonuç da budur. Gerçekten, bu tür bir mükellefiyetin başka şekilde (başka kişi yararına) icrası esasen mümkün değildir. Oysa, alacaklı teselsülünde, borçlunun ifayı alacaklılardan birine yapması, gördüğümüz üzere, borçluyu diğer alacaklılar karşısında da borçtan kurtarmaktadır (BK.148/II).

Alacaklı teselsülünün kanundan doğmasına örnek olarak gösterilecek başka haller de vardır. Alt kira ilişkisinde kiraya verenin de kiracı (alt kiraya veren) gibi, kiralanan şeyin sözleşmeye uygun kullanılmasını alt kiracıdan isteme hakkının bulunması (BK.259/III) bu husustaki örneklerdendir²⁷. Keza, vekil tarafından başkasının vekil kılınması (tevkil edilmesi) durumunda da, vekilin (yani alt vekil kılının, alt müvekkilin) sahip olduğu hakları ilk vekil kılan (ilk müvekkil) alt vekile karşı kullanabilece-

25 von Tuhr (Edege), s.815; Bucher, s.499, dpn.72.

26 Meselâ bkz., N. Bilge, Borçlar Hukuku, Özel Borç Münasebetleri, Ankara 1962, s.112; K. Tunçomağ, Borçlar Hukuku, Cilt II, Özel Borç İlişkileri, İstanbul 1974, s.229; C. Yavuz, Türk Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, Birinci Cilt, İstanbul 1994, s.215.

27 von Tuhr (Edege), s.815; Bucher, s.499, dpn.72; Guhl/Merz/Kummer, s.27.

ğinden (BK.391/III), burada da kanundan doğan alacaklı teselsülünün mevcut olduğu söylenmiştir²⁸. Aslında, bu son örnekteki durum da mükeltefiyetli bağışlamada olduğu gibidir. Yani, burada dahî, tam anlamıyla alacaklı teselsülü mevcut olmayıp, alacaklı teselsülüne benzeyen bir hal vardır. Gerçekten, alt vekil eğer vekâleti ifada gereği gibi özen göstermeyecek müvekkile zarar verirse, vekilin (alt müvekkilin) ona karşı yönelen talebi, tazminatın müvekkile (kendisine değil) verilmesine dair olacak, müvekkilin talebi ise bizzat kendisine tazminat verilmesine yönelecektir²⁹.

Tam başkası yararına sözleşmede ise (BK.111/II), durum biraz daha değişiktir³⁰.

III. HÜKÜMLERİ

Daha önce de temas edildiği üzere, müteselsil alacaklılardan her biri, tek başına alacağın tamamını isteyebilir. Keza, işaret olunduğu üzere, borçlu da müteselsil alacaklılardan birine ifada bulunmakla bütün alacaklılara karşı borçtan kurtulur (BK.148/II). Borçlunun bu hususta bir seçim hakkının varlığından bahsetmek de gerekir (BK.148/III)³¹. Söz konusu seçme imkânı, borçlunun bir alacaklıdan karşı alacağının bulunması durumunda, borçluya apaçık bir avantaj sağlamaktadır. Öyle ki, borçlu, anılan seçme imkânı sâyesinde, borcunu takasla söndürebilecek, böylelikle konuya ilişkin işini kolayca halletmiş olacaktır³².

Borçlunun bu seçim hakkının kayıtsız ve şartsız olması da uygun görülmemiştir. Kanun, bu hususta şöyle bir düzenleme getirmiştir: “Alacaklılardan birinin icraya veya mahkemeye müracaatından haberdar edilmedikçe borçlu onlardan dilediğine tediye muhayerdir” (BK.148/III) . Görüldüğü üzere, alacaklılardan biri, alacağını tahsil etmek için borçluya karşı dava açmışsa veya icra takibine başlamışsa, borçlu, artık diğer alacaklılara ifada bulunamayacaktır. Bu ihtimalde, ifa, sadece dava veya takip yoluna başvuran alacaklıya yapılmalıdır.

28 Bucher, s.499, dpn.72; Guhl/Merz/Kummer, s.27.

29 von Tuhr (Edege), s.819.

30 Aynı şeyin iadesini isteyen iki kişiden birinin şahsi hakka, diğerinin de aynı hakka dayanması hali için bkz., von Tuhr (Edege), s.819.

31 Ayrıca bkz., Keller/Schöbi, s.32.

32 Keza bkz., Keller/Schöbi, s.32.

Şâyet, borçlu, bir alacaklının dava veya takip yoluna başvurmuş olmasına rağmen diğer alacaklıya (veya alacaklılara) ifada bulunursa, bu ifa onu borcundan kurtarmaya yetmeyecektir. Bazı yazarlar, bu durumdaki borçlunun, BK.62 hükmünün kıyasen uygulanmasından yararlanabileceğini ve dolayısıyla hataen ifada bulunduğunu ispat ederek edimi geri isteyebileceğini söylemektedirler³³. Fikrimizce de, bu görüş desteklenmek gerekir. Zira borçlunun, aynı borç için birden fazla ifada bulunma zorunda bırakılması âdil değildir. Özellikle, borçlunun dava veya icra takibinin haksızlığına inandığı hallerde bu durum daha da belirgindir. Anılan görüş sayesinde, borçlu, alacaklılardan birinin dava veya icra takibi yoluna başvurmuş olması dolayısıyla artık talep hakkı engellenen alacaklıya verdiğini geri isteyebilecek, böylece anılan adaletsiz sonuç giderilmiş olacaktır. Esasen, kanunun bu şekilde bir düzenleme getirmiş oluşu, pratik kaygıların sonucudur. Gerçekten, BK.148/III hükmü sebebiyle, borçluya karşı dava açan veya icra takibinde bulunan alacaklı, bu hareketiyle diğerlerinin dava veya takip imkânını şimdilik ortadan kaldırmış olmakta³⁴ ve dolayısıyla aynı borç için birden fazla dava veya takibin mevcudiyeti, yani karışıklık, önlenmiş bulunmaktadır.

Acaba, dava veya icra takibi şekline bürünmemiş talepler de, borçlunun “dilediğine ifada bulunma” imkânını onun elinden alır mı? Belirtelim ki, gerek İsviçre hukukunda, gerekse Türk hukukunda bu soruya olumlu cevap verenler olmuştur. İsviçre hukuku açısından, OR.135/II hükmünde sayılan işlemlerin, yani icra takibi ve dava yanında, mahkeme veya hakem önünde defî dermeyanı, alacağın iflâs masasına yazdırılması gibi zamanaşımını kesen sebeplerin borçlunun seçme imkânını engelleyeceği savunulmuştur³⁵. Hukukumuz açısından da benzer bir görüşün ileri sürüldüğünü, alacaklının hakeme başvurusunun, alacağını iflâs masasına yazdırmasının veya davada savunma olarak bu alacağını öne sürmesinin de diğer alacaklıların talep haklarını engelleyeceğinin kabul edildiğini görüyoruz³⁶. Kanaatimizce, BK.148/III hükmündeki açıklık karşısında hukukumuz bakımından bu görüşü savunmak kolay değildir. Buna karşılık,

33 Bu görüşte Oğuzman/Öz, s.839.

34 Bkz., von Tuhr (Edege), s.818. Ayrıca krş. BGB.428/II.

35 Bkz., Keller/Schöbi, s.32.

36 Bkz., Oğuzman/Öz, s.843.

OR.150/III böyle bir genişletmeye müsait gözükmüyor³⁷.

Kanun, borçlunun ifa bakımından seçme imkânını sınırlarken dava açıldığının veya icra takibine başvurulduğunun borçluya bildirilmiş olup olmamasına da önem vermiştir (BK.148/III) . Bu bildirim kim tarafından ve nasıl yapılacağı kanunda belirtilmemiştir. Şüphesiz, bunun en uygun yolu, dava dilekçesinin veya ödeme emrinin borçluya tebliğidir. Diğer yollarla haber vermek, ancak somut olayda MK.2 hükmü gerekli kılıyorsa bir etki doğurabilecektir. Keza, borçlunun kendisine karşı dava açıldığını veya icra takibi yapıldığını başkasından öğrenmesi için de aynı sonuca varılmalıdır.

Şâyet bir alacaklının açtığı dava reddolunmuşsa ve red kararı da kesinlik arz ediyorsa (HUMK.427) veya kesinleşmişse borçlunun diğer alacaklılara ifada bulunma hakkı, engel ortadan kalktığı için, yeniden kendini gösterecektir³⁸. İcra takibinin şu veya bu sebeple ortadan kalkmış olması için de aynı sonuç geçerlidir. Buna karşılık, borçlunun aczi halindé (İİK.143; İİK.105), onun, sadece takip yapmış olan alacaklıya ifada bulunma mecburiyeti devam etmelidir. Kanaatimizce, âdil olan çözüm budur.

Her türlü tereddütü ortadan kaldırmak için yeniden işaret edelim ki, buradaki davadan maksat eda davasıdır. Yoksa, bir alacaklının açtığı tespit davası BK.148/III hükmünün uygulanma alanına girmeyecektir³⁹.

Bunun gibi, şüpheleri ortadan kaldırmak bakımından şu hususa da değinilmelidir: Borçlu, müteselsil alacaklılardan birine şâyet kısmî ifada bulunmuşsa –ki, bunun için gerekli şartlar oluşmuş bulunmalıdır-, borçtan, diğer alacaklılara karşı da ancak ifada bulunduğu kısım bakımından kurtulacaktır. Geriye kalan kısım için gene alacaklı teselsülü devam edecektir⁴⁰.

Öte yandan, borçlunun borcu taksim ederek müteselsil alacaklılardan herbirine borcun bir kısmını ödemek suretiyle tamamen kurtulması da

37) Belirtelim ki, İsviçre Hukukunda da, alacaklının yukarıda gösterilen nitelikte olmayan ve “özel” diyebileceğimiz talebinin anılan etkiyi gösteremeyeceği kabul edilmektedir. Buna göre, alacaklının bir ihtarname göndermek suretiyle alacağını talep etmesi, borçlunun ancak o alacaklıya ifada bulunma zorunluluğunu doğurmayacaktır (bkz., Bucher, s.500, dpn.75).

38) Ayrıca bkz., von Tuhr (Edege), s.818.

39) Ayrıca Becker, Art. 150, N.10.

40) Ayrıca Oğuzman/Öz, s.841.

mümkündür. Meselâ, A, B ve C'ye 50.000.000 TL. ödemekle borçlu olan kimse, eğer bu kişiler müteselsil alacaklı iseler, A'ya 10.000.000 TL., B'ye 25.000.000 TL. ve C'ye de 15.000.000 TL. ödeyerek her üç alacaklıya karşı borcun tamamından kurtulabilecektir. Açıktır ki, yukarıda işaret olunduğu üzere, kısmî ifa için gerekli şartlar oluşmuş bulunmalıdır⁴¹. Şu halde, alacaklılar kısmî ifa talebini kabul etmezlerse (BK.68), bu sonuç doğmaz. Keza, örneğimizdeki gibi, borç bölünebilir olmalıdır. Aksi takdirde, söz konusu sonuç gene kendini gösteremeyecektir.

Müteselsil alacaklılardan herbirinin alacak üzerinde bağımsız olarak tasarruf edebileceği, ifa şartlarını değiştirebileceği, bu hususlarda istediği düzenlemeyi yapabileceği, ancak bu işlemlerin sadece kendisini etkileyebileceği yeri gelmişken tekrar anılmalıdır. Bu konularda daha önce yeterli açıklamalar yapılmıştır⁴².

Borçluyu, ifa ve takas dışında kalan bazı haller de, alacaklıların tamamı bakımından borçtan kurtarabilecektir. Meselâ, alacaklılardan biri mütemerrit olursa, borçlu BK.91 hükmünden istifade ile borç konusunu tevdi edebilir ve bu tevdi borçluyu diğer alacaklılara karşı da borçtan kurtarır⁴³. Gerçi, bu sonuç, alacaklı teselsülünde de, tıpkı borçlu teselsülünde olduğu gibi, bir alacaklının diğerlerinin durumunu ağırlaştıramayacağı ilkesine⁴⁴ aykırı gibi gözükmektedir. Nitekim, anılan sonucu kabul etmeyenlerin de varlığına şahid oluyoruz⁴⁵. Ne var ki, BK.91 hükmünde ifadesini bulan tevdi ifa yerine geçtiğine göre⁴⁶, alacaklı temerrüdüne ilişkin bu prensibin müteselsil alacaklılıkta değişikliğe uğramayacağı açıktır. Eğer, alacaklı, temerrüde düşmeyip de borçlunun sunduğu ifayı kabul etseydi nasıl ki bu ifa ile borçlu alacaklıların hepsi karşısında borcundan kurtulacak idiyse, ifaya eş sayılan tevdi de aynı sonucu doğuracaktır. Buna karşılık, meselâ alacaklılardan biri borcun nakli suretiyle borçluyu borçtan kurtarma işlemi yapsa (BK.174), diğer müteselsil alacaklının yeni borçluyu kabul zorunluluğu yoktur⁴⁷. Keza, borcun yenilenmesi (tecdit) dahî böy-

41 Bu konuda bkz., Oğuzman/Öz, s.842.

42 Bkz., yukarıda (10) no.lu dipnotu ile ilgili metnin devamı.

43 Oğuzman/Öz, s.812.

44 Bkz., Bucher, s.500 ve orada dpn.74; ayrıca yukarıda (10) no.lu dipnotu ile ilgili metnin devamı.

45 Bkz., von Tuhr (Edege), s.816.

46 Serozan, Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, İfa-İfa Engelleri Haksız Zenginleşme, İstanbul 1998, s.111, N.8.

47 von Tuhr (Edege), s.817.

ledir⁴⁸. İfa yerine edim anlaşması bakımından da, eğer borçlunun ifa yerine edimi daha az değerli ise, diğer alacaklının asıl edimin ifasını borçludan isteme hakkının bulunduğu söylenmiştir⁴⁹.

Kanaatimizce, kanundan hareket etmek en doğrusudur. Kanun, “müteselsil alacaklılardan birine vaki tediye ile borçlu bütün alacaklılara karşı berî olur” dediğine göre, borçlunun diğer müteselsil alacaklılar karşısında da borçtan kurtulabilmesi için bir alacaklıya ifada bulunması veya ifaya denk düşen işlemler yapması gerekir (kanundaki “tediye” sözü “ifa” olarak anlaşılmalıdır). Bu sebeple, “ifa yerine edim”in borçluyu diğer alacaklılara karşı da borçtan kurtaracağı söylenmek gerekir. Buna karşılık, “ifa uğruna edim”de hüküm başkadır. Bu son halde, borçlu kendisine ifa uğruna edimde bulunduğu alacaklının alacağına kavuştuğu oranda diğer müteselsil alacaklılara karşı da borçtan kurtulmuş olacaktır. Gerçekten, ifa uğruna edimde, borçlunun, edimin muhatabı olan alacaklı karşısındaki konuya ilişkin hukukî durumu da bundan farklı değildir.

Bize kalırsa, kabul edilmesi gerekli prensip yukarıda belirttiğimiz gibi olmakla birlikte, istisnaen borçlunun ifası veya buna denk işlemi gerçekleşmeden de borç müteselsil alacaklıların hepsi bakımından sona erebilir. Meselâ, borç borçlunun kusuru olmaksızın imkânsız hale gelirse (BK.117), borçlu alacaklıların hepsi bakımından borçtan kurtulur⁵⁰.

Bazı yazarlar, teselsülün karşılıklı edimleri ihtiva eden bir sözleşmeden doğması durumunda alacaklılardan birinin karşı edimi imkânsızlaşmışsa, borçlunun, diğer alacaklılara karşı da borçtan kurtulacağını kabul etmektedirler. Bunun gibi, aynı yazarlar, karşı edimin borçlusu olan alacaklının borçlu temerrüdüne düşmesi halinde karşı alacağın sahibi borçlunun sözleşmeden dönmesi ihtimalinde de (BK. 106), belirtilen sonucun doğacağı görüşünü savunmaktadırlar⁵¹. Görüldüğü üzere, bu hallerde de, ifa veya ifaya denk düşen bir işlem olmadan, borçlu, alacaklıların hepsi bakımından borçtan kurtulmuş olmaktadır.

Bunun gibi, alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi halinde

48 von Tuhr (Edege), s.817.

49 von Tuhr (Edege), s.817.

50 Bkz., Oğuzman/Öz, s.842. Eğer, imkânsızlıkta borçlu kusurlu ise, kanaatimizce, herbir alacaklının tazminat talebi bakımından da teselsülün varlığı kabul edilmelidir (ayrıca bkz., von Tuhr, Edege, s.816).

51 Bkz., Oğuzman/Öz, s.842.

(BK.116), diğer alacaklıların alacağı da son bulacaktır⁵².

Acaba, borcun kaynağı olarak gözüken işlem şu veya bu sebeple hükümsüz ise, borçlu, bunu müteselsil alacaklıların hepsine karşı ileri sürülecek midir? Hemen ifade edelim ki, bir kere, edime ilişkin hükümsüzlük halinde bu durum bütün alacaklıları etkileyecek ve dolayısıyla onlara karşı ileri sürülebilecektir. Meselâ, işlemin kanuna, ahlâka, kişilik haklarına aykırı olması veya şekle aykırılık sebebiyle hükümsüz bulunması hâli böyledir⁵³. Öte yandan, borçlunun şahsına ilişkin geçersizlik için de durum budur. Meselâ, borçlu işlem kurulurken ehliyetsiz ise veya onun irade beyanı sakatlanmış bulunuyorsa bu sebepler alacaklıların hepsine karşı ileri sürülebilecektir⁵⁴. Buna karşılık, geçersizlik sebepleri sadece bir veya birkaç alacaklının şahsına ilişkin olursa, bu durum yalnız söz konusu alacaklıyı veya alacaklıları etkiler ve dolayısıyla diğer alacaklılara bunun borçlu tarafından ileri sürülmesi söz konusu olamaz. Diğer bir deyişle, borçlunun onlara karşı ifa yükümü devam eder⁵⁵. Meselâ, işlem yapılırken alacaklılardan biri ehliyetsiz ise, durum böyledir. Bazıları, BK.20/II hükmünün burada kıyasen uygulanabileceği görüşünü savunmuşlardır. Bu görüşe göre, eğer şahsında hükümsüzlük sebebi bulunan müteselsil alacaklı mevcut olmasaydı tarafların ilgili işlemi yapmayacak oldukları söylenebiliyorsa, borçlu işlemin bütün alacaklılar bakımından hükümsüz olduğunu öne sürebilecektir⁵⁶.

Burada üzerinde durulması gerekli bir mesele de şudur: Acaba, müteselsil alacaklılardan biri lehine kesilen zamanaşımı, diğerleri lehine de kesilmiş olur mu? Diğer bir deyişle, burada BK.134/I hükmü kıyasen uygulanabilir mi? Belirtelim ki, böyle bir uygulama kabul edilmemektedir⁵⁷⁻⁵⁸. Bizce de, BK.134/I hükmünün alacaklı teselsülünde kıyasen uygulanmasına gerek yoktur. Esasen, bu hükmün lüzûmu da tartışma konusu olmuştur. Maamafih, alacaklılardan biri lehine kesilen zamanaşımının diğerleri lehine de kesilmiş olacağını kabul edenler vardır⁵⁹. Keza, müteselsil

52 Bkz., von Tuhr (Edege), s.817.

53 Bkz., Oğuzman/Öz, s.843-844.

54 Bkz., Oğuzman/Öz, s.843-844.

55 Bkz., Oğuzman/Öz, s.844.

56 Bkz., Oğuzman/Öz, s.844.

57-58 Bkz., von Tuhr (Edege), s.816-817; Keller/Schöbi, s.33.

59 Bu görüşte Bucher, s.500.

alacaklılardan biri borçluya temerrüt ihtarında bulunmuşsa (BK.101), borçlu sadece ihtarda bulunan alacaklıya karşı temerrüt haline girer⁶⁰⁻⁶¹.

Zamanaşımının durması bakımından ise, BK.134'e benzer bir hüküm dahî yoktur. Bu hususta diğer alacaklılara sirayetden bahsetmeye yer olmadığını düşünmekteyiz.

Müteselsil alacaklılardan birinin açtığı dava sonucunda verilen hüküm, lehe de olsa aleyhe de olsa, yalnız davanın tarafları bakımından hüküm ifade edecektir (HUMK.237) ⁶².

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki, bir alacaklı lehine tesis edilen teminat, sadece o alacaklı için hüküm doğurur. Şu halde, rehin veya kefalete yalnız bu teminat kendi lehine kurulmuş olan alacaklı başvurabilir. Açık ki, teminat alacaklıların hepsi lehine kurulmuş ise, hüküm başkadır⁶³⁻⁶⁴.

Nihayet, müteselsil alacaklılar arasındaki rüçü ilişkisine de temas etmek gerekiyor. Hemen söyleyelim ki, kanun bu hususta bir düzenleme getirmemiştir. Demek ki, buradaki durum müteselsil borçluluk gibi değildir. Şüphesiz, iç ilişki bakımından alacaklılar bir düzenleme getirmiş olabilirler. Bu takdirde, söz konusu düzen tarzına göre amel olunur⁶⁵. Acaba, iç ilişkiden bir sonuç çıkarılamıyorsa nasıl düşünülecektir? Bu ihtimalde, diğer alacaklıların kendisine ifade bulunulan alacaklıya karşı bir talep hakkına sahip olmayacakları söylenmelidir⁶⁶. Alman hukukunda ise, aksine düzenleme yoksa, bu konuda eşitlik esasına göre rüçü ilişkisi geçerlidir (bkz. BGB.430).

60-61 von Tuhr (Edege), s.816. Aksi fikirde Bucher, s.500.

62 Ayrıca bkz., von Tuhr (Edege), s.818. Konu, müteselsil borçlar bakımından tartışılmıştır.

63-64 Ayrıca bkz., Oğuzman/Öz, s.840.

65 Ayrıca bkz., von Tuhr (Edege), s.818; Keller/Schöbi, s.34.

66 Bkz., von Tuhr (Edege), s.818; Keller/Schöbi, s.34; Oğuzman/Öz, s.841.